

**Univerzita Karlova v Praze
Právnická fakulta**

Ekonomická analýza práva v oblasti náhrady škody

Studentská vědecká a odborná činnost

Kategorie: magisterské studium

rok odevzdání 2015
VIII. ročník SVO

Autor: Michal Przewczek
Konzultant: doc. PhDr. Ing. Jan Urban, Csc.

estné prohlášení a souhlas s publikací práce

Prohlašuji, že jsem práci předkládanou do VIII. ročníku Studentské vědecké a odborné společnosti (SVO) vypracoval samostatně za použití literatury a zdrojů v ní uvedených. Dále prohlašuji, že práce nebyla ani jako celek, ani z podstatné části dříve publikována, obhájena jako součást bakalářské, diplomové, rigorózní nebo jiné studentské kvalifikační práce a nebyla předložena do předchozích ročníků SVO a jiné soutěže.

Souhlasím s užitím této práce rozšířením, rozmnožováním a sdělováním ve veřejnosti v neomezeném rozsahu pro účely publikace a prezentace PF UK, včetně užití třetími osobami.

V dne

.....
Michal Przewczek

OBSAH

1. Úvod	4
2. Ekonomická analýza práva	5
3. Aplikace na problematiku náhrady škody	8
3.1 Analýza různých typů odpovědnosti	9
3.2 Příčinná souvislost	14
3.3 Rozsah náhrady škody	16
3.4 Proces vymáhání náhrady škody	18
3.5 Specifické případy odpovědnosti za škodu	20
4. Závěr	22
5. Zdroje	24

1. Úvod

Jako téma své práce jsem si zvolil ekonomickou analýzu práva, tedy interdisciplinární přístup, který se snaží kombinovat poznatky z těchto dvou významných společenských oborů. Jde o tematiku, která v českých poměrech není na teoretické úrovni rozpracována v příliš velkém množství prací¹. Mnohdy se můžeme setkat s nepříliš vstřícným postojem vůči tomuto způsobu uvažování o právu, který ovšem pramení spíše z nesprávného nebo neúplného pochopení podstaty a cíle tohoto odvětví². Zároveň se jedná o přístup, který klade velké nároky na dobrou orientaci jak v právu, tak i v ekonomii. Rád bych k tomuto tématu přistoupil z pozice studenta práva, který má o ekonomické otázky zájem a chtěl bych poukázat na některé možnosti a výhody prolínání ekonomického uvažování do právní oblasti.

V první části bych chtěl v obecné rovině popsat základy přístupu označovaného jako ekonomická analýza práva, jeho členění a stručný historický vývoj. Druhá část bude zaměřena na konkrétní aplikaci v oblasti práva na náhradu škody způsobené porušením zákona. Jaká je ekonomická povaha případné povinnosti nést náklady jednání, které je příčinou škody? Jak optimálně nastavit systém odpovědnosti, aby co nejvíce eliminoval potenciálně nebezpečné jednání? Lze za pomoci ekonomického přístupu vyhodnotit optimální míru preventivních opatření předcházejících vzniku škody? To jsou některé z otázek, kterými bych se rád v této části zabýval. Rozebíraná problematika je charakteristická tím, že se v ní prolínají otázky podstatné jak pro tvorbu práva, tak také pro soudní rozhodování. Práv na vybraných příkladech z judikatury bych chtěl v této pasáži demonstrovat některé z úvah v praktické rovině. Pozornost bude dále věnována také zvláštním úpravám deliktů odpovědnosti, konkrétní odpovědnosti za škodu způsobenou při výkonu veřejné moci. Jedná se o problematiku, která není běžným předmětem ekonomické analýzy, přesto může být aplikace ekonomického přístupu v této oblasti přínosná. Závěrečná kapitola poté bude obsahovat shrnutí poznatků celé práce.

1 Jmenujme zejména knihu T. Richtera *Insolvenční právo*, Praha: ASPI-Wolters Kluwer, 2008, resp. její úvodní část a dílo J. Šímy *Ekonomie a právo: úvod do logiky společenského jednání*, Praha: Oeconomica, 2004.

2 Viz například následující seriál článků: <http://jinepravo.blogspot.cz/2014/01/jan-broulik-pleteme-si-v-souvislosti-s.html>

2. Ekonomická analýza práva

Politická ekonomie a právo jsou ve vzájemném pr níku. Kdo bude opomíjet právo, nepronikne do politické ekonomie, a kdo bude p ehlížet politickou ekonomii, nebude schopen vystopovat smysl práva. (John Stuart Mill)

Historicky m žeme nalézt ko eny ekonomického p ístupu k právu už u Jeremyho Benthama, který systematicky zkoumal p sobení právních pravidel na chování osob a hodnotil tato pravidla pomocí nástroj utilitaristické etiky dle dopad na společenský blahobyt. Z hlediska vývoje tohoto odvtví m žeme za klíové ozna it zejména práce publikované v 60. a 70. letech 20. století. Ronald Coase v tomto období publikoval svou známou práci týkající se externalit a odpovědnosti³, Gary Becker se zabýval aplikací ekonomického p ístupu na otázky trestního práva⁴, Guido Calabresi se zam il na odpovědnost za škodu⁵ a kone n Richard Posner vydal v roce 1972 obecn ě pojaté dílo, které je považováno za základ tohoto odvtví⁶. Docházelo tedy k postupné aplikaci poznatk mikroekonomie na chování adresát právních norem. Vychází se z p edpokladu racionální maximalizace užitku a metodologicky se uplat uje zejména analýza p íjm a náklad . Za patrn ějv tší p ínos je možné ozna it rozpracování problematiky transak ních náklad v rámci tzv. Coaseova teorému. Jde zejména o praktický poznatek, že uplat ování práva a pod izování se právním pravidl m p edstavuje transak ní náklady, které je nutné vzít v úvahu. Pro právníky by m l být tento záv r impulsem k vytvá ení prost edí, které v lepším p ípad transak ní náklady snižuje, nebo je alespo ě bezd vodn ě nezvyšuje.

Jak zmi uje ve své práci Steven Shavell⁷, ekonomická analýza práva se od ostatních zp sob analýzy práva odlišuje ve t ech hlavních bodech: 1) používáním model ů (tím nejznám ějším je konstrukce racionáln ě uvažující osoby - *homo oeconomicus*), statistických a

3 Coase, R. The Problem of Social Cost, Journal of Law and Economics, Vol. 3. 1960, s. 1-44.

4 Becker, G. Crime and Punishment: An Economic Approach, Journal of Political Economy, vol. 76 1968, s. 169-217.

5 Calabresi, G. The Cost of Accidents: A Legal and Economic Analysis, Yale University Press, 1970, s. 24-31.

6 Posner, R. Economic Analysis of Law, New York: Aspen Publishers, 2011.

7 Shavell, S. Foundations of Economic Analysis of Law, Harvard University Press, 2004, s. 4.

empirických metod testování reality 2) klade v tšídraz na racionální chování aktér , kte í p edvídají možné následky svého chování 3) normativn vyjad uje explicitní hledisko společenského blahobytu, ostatní normativní p ístupy jsou podle n j v tomto ohledu bu nejasné nebo ho považují za implicitn dané.

Ekonomickou analýzu práva m žeme rozdlit na ást pozitivní, tedy popisný p ístup k právu za pomoci ekonomických poznatk a normativní - zde je právo pod izováno konkrétn stanovenému cíli, za který je považována efektivita, resp. maximalizace bohatství. Podle Posnera „... mnoho právních institut m žeme nejlépe vnímat jako snahu podnítit efektivní alokaci zdroj ⁸.“ V ekonomii je klasicky používáno Paretovo a Kaldor-Hicksovo kritérium pro efektivitu. Paretova efektivita je založena na existenci stavu, kdy nikdo nem že zvýšit sv j blahobyt, aniž by se n komu jinému jeho blahobyt snížil. Kaldor-Hicksovo kritérium naproti tomu vychází z potenciální možnosti kompenzace, zvýšení blahobytu tedy p evyšuje jeho snížení u jiných osob⁹ Richter ve svém díle cituje ješt specifické Bainbridgovo pojetí efektivity¹⁰ ve vztahu ekonomie a práva jako snahy o dosahování r zn stanovených cíl za použití pokud možno nejnižších náklad . Nutno podotknout, že posledn jmenovaný p ístup je asi nejmén kontroverzním díky tomu, že ponechává možnost volby mezi pluralitními cíli a zam uje se jen na zp sob jejich dosažení (v zásad jde tedy o takovou volbu cesty, která zbyte n nezvyšuje transak ní náklady jak bylo popsáno výše).

Spole ným jmenovatelem práva a ekonomie jako společenských obor , je p edm t zkoumání, kterým je jednání lidí. První rovinou úvah o vztahu ekonomie a práva m že být pohled ekonom na právo. Právo je zde ur itým vyty ením h íšt , na kterém se odehrává hospodá ský život společnosti. Zna nou pozornost pravidl m, jakkoliv v širším než pouze právním pojetí, v nuje zejména sm r institucionální ekonomie¹¹. Pro právníky je naproti tomu ekonomika významným objektem právní regulace. V této souvislosti je možné zmínit citát, jehož autorem byl soudce Nejvyššího soudu USA Louis Brandeis: „Právník bez znalosti ekonomie a sociologie je na nejlepší cest stát se ve ejným šk dcem.¹²“ V n kterých oblastech je propojení poznatk ekonomie a práva naprosto p irozené – jde zejména o právo hospodá ské sout že, právo kapitálového trhu nebo t eba o právo obchodních společností.

8 Posner, *Economic Analysis of Law*, New York: Aspen Publishers, 2011 s. 30.

9 Urban, J. *Teorie národního hospodá ství*. 4. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2015, s. 27.

10 Richter, T. *Insolven ní právo*, Praha: ASPI-Wolters Kluwer, 2008, s. 25.

11 Voigt, S. *Institucionální ekonomie*, Praha: Alfa Publishing, 2008.

12 Brandeis, L. *The Living Law*, *Illinois Law Review*, 1916, s. 470. Brandeis sám tímto zp sobem citoval amerického sociologa Charlese Hendersona.

Ekonomická analýza práva ale zkoumá také pravidla, která nejsou na první pohled propojená s ekonomii natolik těsně. Jde typicky o smluvní právo, vlastnické právo, ale také trestní právo, procesní otázky a v neposlední řadě náhrada škody, kterou jsem si vybral jako aplikativní příklad. Ekonomická analýza práva je přístupem, který umožňuje najít své uplatnění jak při tvorbě práva (zde je možno poukázat zejména na proceduru hodnocení dopadu regulace u připravované legislativy známou pod zkratkou RIA), tak při jeho aplikaci soudy nebo jinými orgány ve veřejné moci (typicky například ÚOHS v oblasti soutěžního práva).

Důležitou charakteristikou ekonomické analýzy práva je ex ante přístup k právní problematice. Zatímco u tvorby práva je snaha motivovat adresáty k určitému chování základním cílem, u rozhodovací činnosti soudů už to nemusí být vždy zcela samozřejmé. V oblasti náhrady škody je možné typický ex post přístup vyjádřit jako snahu nastolit stav před vznikem škody. Při opačném postupu soudce k případu přistupuje z pohledu možného ovlivnění budoucího chování v rámci společnosti. Aplikace obecného právního předpisu tak má roli určitého signálu ohledně jeho budoucího uplatnění, a to i v systémech, které nejsou založeny na závazných precedenčních rozhodnutích. Důležitost takového charakteristického způsobu uvažování zmíňuje také Friedman: „Právní pravidla mají být posuzována na základě struktury podnětů, které vytváří a v jejichž důsledku lidé mění své chování“¹³. Tato vlastnost vychází eticky z konsekvencialistického přístupu, který se zaměřuje právě na důsledky jednání. Za nejvlivnější z konsekvencialistických směrů je považován utilitarismus zaměřený na maximalizaci užitku. Opačným etickým přístupem je deontologická etika, která je základem kontinentálního právního systému¹⁴ a právní vztah mezi těmito odlišnými koncepcemi bývá považován za příčinu určitého napětí mezi právním a ekonomickým způsobem uvažování¹⁵.

13 Friedman, D. *Law's Order*, Princeton University Press, 2000, s. 11.

14 Baumann, W. *Ekonomická analýza práva, výzva pro notáře*, *Ad Notam*, 3/2008, s. 84.

15 Sobek, T. *Právní myšlení*, Plzeň: Aleš Benk, 2012, s. 516.

3. Aplikace na problematiku náhrady škody

Žaloba z titulu náhrady škody umožňuje poškozenému uinit z jeho problému problém n koho jiného. (Coleman a Mendlow)

V následující pasáži se zaměřím na jednu konkrétní oblast, která je předmětem zájmu ekonomické analýzy práva – jde o obanskoprávní náhradu škody způsobené porušením zákonné povinnosti¹⁶. Dovolil bych si rozdílit možnou reakci práva na potenciálně škodlivé jednání těmi následujícími způsoby:

- 1) Absolutní zákaz takového jednání. Jeho eliminace je v takovém případě závislá pouze na tom, jak efektivně a v jakém rozsahu lze takový zákaz vynucovat. Z ekonomického úhlu pohledu je přitom nutné vzít v potaz právě také tyto náklady
- 2) Opakem extrémem je ponechání bez jakékoliv regulace. Jak bude ještě popsáno dále, tento přístup v duchu laissez-faire, kdy právo nechává určit chování bez odezvy může být ekonomicky preferován.
- 3) Nejoptimističtější způsob řešení je potom podřízení takové činnosti určité právní regulaci. Může jít jednak o stanovení povinností spadajících do oblasti správního práva (např. výkon správního dozoru ze strany příslušných správních orgánů, stanovení povolenáckého režimu pro provádění činnosti), přede vším nás ale bude zajímat obanskoprávní vymezení režimu odpovědnosti za eventuálně způsobenou škodu.

Z ekonomického pohledu je vznik škody případem tzv. negativní externality. „Jde o situace, kdy vedlejší důsledky určitých ekonomických činností – jejich náklady i přínosy dopadají na jiné subjekty, než které dané činnosti provádí. V prvním případě, jde-li o

¹⁶ Terminologická poznámka - anglický pojem tort, se kterým pracuje literatura, ze které čerpám, má širší význam než česká obanskoprávní odpovědnost za porušení zákona. Na které případy spadající do kategorie torts by v českém právu spadaly do kategorie přestupků nebo dokonce trestných činů. Chromá, M. New Introduction to Legal English, Volume II. Praha: Karolinum, 2011, s. 65.

náklady, hovoříme o negativních externalitách...¹⁷“Cílem práva je potom internalizace vytvořením mechanismu, který bude vytvářet dostatečné podněty k prevenci škodlivého jednání, případně k náležitému odinění již vzniklé škody.

Normativním cílem úpravy odpovědnosti za škodu pohledem ekonomické analýzy práva je podle Calabresiho¹⁸ snižování výše nákladů spojených se vznikem škody a snižování nákladů na jejich prevenci. V rámci své práce konkretizoval tři dílčí cíle, kterými jsou:

- 1) Četnost a závažnost škodlivého jednání by měly být redukovány. Toho lze docílit buď zákazem jednání, které má být eventuálně škodlivé, nebo tím, že bude u inno méně atraktivním – tak dojde k substituci směrem k jiným aktivitám.
- 2) Společenské náklady vyplývající z již vzniklé škody by měly být redukovány pomocí rozložení způsobené škody, respektive rizika jejího způsobení.
- 3) Náklady spojené s uplatněním odpovědnostních pravidel by měly být co nejvíce redukovány, v opačném případě mohou být ohroženy předchozí dva dílčí cíle.

Jak upozorňuje Emons¹⁹, společnost v nich, v kterých v případech nemusí záměrně chtít omezit potenciálně škodlivé jednání až na úroveň, která by z ekonomického hlediska umožňovala jen bezpečné provádění takových aktivit. Dochází tak k určení konfliktu různých cílů, které má být právní úprava schopna sobovat. V konečném důsledku tedy jde o vytvoření optimální kombinace dílčích cílů tak, jak byly představeny Calabresim. Společnost toho podle něj má dosáhnout dvěma odlišnými postupy. První se dá označit jako kolektivní – určené jednání je právem omezené en bloc stanovením podmínek pro jeho provádění. Jako příklad můžeme uvést rychlostní limity na silnicích nebo uložení jiných povinností při provozu na pozemních komunikacích. Druhým postupem je potom omezení nežádoucího rozsahu aktivit pomocí uvalení dodatečných nákladů. Základem úvah v této oblasti je právní posuzování dílčích otázek na základě cost-benefit analýzy.

3.1 Analýza různých typů odpovědnosti

Přesuneme se nyní k pozitivní analýze různých situací, při kterých vzniká škoda. První otázkou, která je spojená s vytvořením právních norem, je režim odpovědnosti. Jak bylo

17 Urban, J. Teorie národního hospodářství. 4. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2015, s. 52.

18 Calabresi, G. The Cost of Accidents: A Legal and Economic Analysis, Yale University Press, 1970, s. 24-31.

19 Emons, W. An Introduction to the Legal and Economic Theories of Torts, Swiss Journal of Economics and Statistics, 1993, s. 632

popsáno výše, jde o odpověď na otázku, jak optimálně zvolit incentivy směřující k redukci vzniku škody pro futuro.

První možností je tzv. subjektivní odpovědnost, tedy taková, u které zákon vyžaduje zavinění alespoň z nedbalosti. U škody způsobené porušením zákona je subjektivní odpovědnost podle českého občanského zákoníku základním východiskem²⁰. Druhou možností představuje tzv. objektivní odpovědnost, kde se zavinění neposuzuje, hovoří se zde také o odpovědnosti za výsledek²¹. Objektivní odpovědnost může být doplněna o tzv. liberální důvod, při jejichž splnění se škoda může odpovědnosti zprostit. Pokud liberální důvod chybí, označuje se odpovědnost také jako absolutní. Rozsah možného nastavení liberálních důvodů je poměrně široký²². Právě z tohoto důvodu budu pro účely další analýzy vycházet z obecného pojetí objektivní odpovědnosti bez přihlídnutí k možnostem liberace.

Ve většině prací můžeme najít sadu modelových příkladů, které ilustrují, jak se bude měnit chování aktérů v závislosti na režimu, kterému bude podléhat případná odpovědnost za způsobenou škodu. Pokusím se z těchto příkladů vycházet a adaptovat je.

První a nejjednodušší situací je případ, kdy je příčinou vzniku škody jednání jednoho škodce. Máme zde tedy jasné oddělené postavení škodce a poškozeného, respektive pouze škodce může ovlivnit riziko vzniku škody. Pokud si vezmeme za příklad činnosti provozování továrny na výrobu chemických látek, je eliminace případného úniku škodlivin z jejího areálu zcela záležitostí provozovatele. Potenciální poškození se mohou chránit pouze ex post, po jejím vzniku. Prvním možným pravidlem je objektivní odpovědnost - jako provozovatel musím kromě nákladů na výrobu počítat také s eventuálním škodlivým dopadem na třetí osoby vzhledem k tomu, že budu muset tyto náklady vždy nést. Z ekonomického pohledu jsem tedy motivován uinit veškerá preventivní opatření, která jsou efektivní - tedy dokáží relevantním způsobem snížit pravděpodobnost vzniku škody. Můžeme tedy konstatovat, že dochází k optimální internalizaci eventuálních dopadů takové činnosti na okolí. Při aplikaci druhého možného pravidla, tedy subjektivní odpovědnosti, bude provozovatel v našem modelovém příkladu povinen uhradit vzniklou škodu tehdy, pokud se bude ke vzniku škody vázat zaviněním alespoň ve formě nedbalosti. Jako nedbalost lze přitom z ekonomického

20 § 2910 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník (dále jen „občanský zákoník“)

21 Jde o odchylky od výše uvedeného standardu a už v občanském zákoníku (škoda způsobená zvířetem, škoda na odložené věci apod.) nebo ve zvláštních případech (viz poslední část této práce).

22 Jako příklad uveďme § 2925 odst. 1 občanského zákoníku, tedy škodu způsobenou provozem zvlášť nebezpečným, kde jsou liberálními důvody vyšší moc, vlastní jednání poškozeného nebo neodvratitelné jednání třetí osoby.

pohledu označit situaci, kdy škodce neučinil veškerá nákladová odvodnitelná preventivní opatření. Celkový výsledek je tedy za takové situace totožný jako u pravidla objektivní odpovědnosti - potenciální škodce je motivován k ekonomicky optimální míře eliminace rizika vzniku škody.

Oba způsoby tak vedou k ekonomicky efektivnímu rozsahu prevence. Jaké jsou ale další argumenty pro volbu subjektivní, nebo objektivní odpovědnosti? Pokud zvolíme objektivní odpovědnost, preferujeme tím postavení poškozeného, resp. potenciálního žalobce. Pokud jsou naplněny základní znaky – jednání, vznik škody a příinná souvislost (viz část 3.2) – bude se moci domáhat náhrady škody v každém případě. Důvodem pro použití objektivní odpovědnosti je také rozdílná povaha preventivních opatření. Mnohá z nich totiž nelze dostatečně precizně posoudit v případném soudním sporu. Jde především o zhodnocení toho, zda samotné provozování činnosti vedlo k užítku, který převyšoval eventuální rozsah náhrady škody²³. Pokud by tomu tak nebylo, nejefektivnějším preventivním opatřením je takovou činnost vůbec nevykonávat. Jelikož k takovému závěru lze při posuzování zavinit jen při úplné informovanosti orgánu, který o věci rozhoduje, je objektivní odpovědnost pro tyto případy preferovanou variantou. Cílem je nepochybně snaha využít tuto formu odpovědnosti tehdy, pokud považujeme určité chování za potenciálně velmi nebezpečné a hodláme jej eliminovat zvýšením pravděpodobnosti, že bude případná škoda vymáhána, čímž dochází ke zvýšení nákladů spojených s takovou aktivitou. Také proto je například odpovědnost za škodu způsobenou provozem zvláště nebezpečným (nejen) v českém právu objektivizována²⁴. Naproti tomu využití subjektivní odpovědnosti ztíží dle vod limituje odpovědnost škodce jako potenciálního žalovaného. Zajímavý je v tomto ohledu Posner v poznatek, podle kterého byla objektivní odpovědnost preferována v primitivních společnostech, a to právě z nákladových důvodů²⁵. Náklady na zjištění zavinité totiž převažují nad náklady spojenými s pouhým zjištěním škodce. Nejde tedy jen o situace, kdy je zde zájem na snížení celkové míry určitého chování, ale také tehdy, pokud je rozhodnutí o odpovědnosti založeno na posouzení okolností, které jsou pro soud obtížně zjistitelné. Důsledky jednoduššího procesního postupu budou ještě popsány v části 3.4.

Nyní se podívejme na druhou klasickou modelovou situaci, ve které mohou

23 „Je spravedlivé a rozumné aby osoba provozující nebezpečné zařízení nahradila škodu, která je jím způsobena; pokud užitek z jeho používání nepřevyšuje případnou škodu, je jeho provozování společensky nevhodné a mělo by být potlačováno“. Powell v. Fall, 5 Q.B. 597 (1880)

24 § 2925 občanského zákoníku

25 Posner, R. The Economics of Justice, Harvard University Press, 1981, s. 200.

pravd podobnost vzniku škody ovlivnit oba ú astníci události. Typicky se jedná o nehody způsobené provozem na pozemních komunikacích. Pokud jde o nehodu dvou automobilů, můžeme k ní postupovat obdobným způsobem popsaným výše samostatně ve vztahu ke každému z účastníků. Jiná situace nastává, jestliže je reálně poškozenou jedna strana. Příkladem je nehoda, kdy je škodcem řidič automobilu a poškozeným motorkář. Ve stavu bez jakékoliv právní regulace (tedy řešení pod bodem 2 v rozdělení na počátku této části) ponese každý subjekt jen své náklady. Důsledkem je, že řidiči i automobil nebudou za takového stavu nikterak motivováni k optimální míře prevence. Pokud bychom aplikovali pravidlo objektivní odpovědnosti pro řidiče osobních automobilů jednoznačně to bude znamenat podnět k eliminaci rizika z jejich strany. Naopak motorkáři jsou za takové situace v privilegovaném postavení, kdy v domě si ochrany poskytované právem mohou více riskovat a spoléhat na zvýšenou opatrnost ze strany řidičů automobilů²⁶. Pravidlo subjektivní odpovědnosti povede k výsledku, kdy řidič automobilu bude odpovědný jen, pokud neučiní všechna nákladová a vodnitelná preventivní opatření. Takový stav potom implikuje, že motorkáři ponесou škodu ve všech ostatních případech a jsou tak nuceni k optimální prevenci také. Toto jednoduché řešení ovšem naráží na problém plné informovanosti orgánu, který má o dané věci rozhodovat. Posuzování u subjektivní odpovědnosti totiž nemůže zcela zahrnout některé aspekty dodržení prevence (například, zda řidič nepřemýšlel při jízdě nad normou jiným). Dalším možným řešením je potom objektivní odpovědnost doplněná o pravidlo spoluzavinění poškozeného. Do jisté míry jde o variaci na předchozí způsob úpravy, neúplnost informací tady ovšem více straní motorkářům jakožto poškozeným.

Klíčovým kritériem, a to zejména pro oblast soudního rozhodování, je tedy otázka rozsahu přijatých preventivních opatření. Jako ukázka ekonomického postupu v podobě cost-benefit analýzy poslouží známý test soudce Learned Handa. Ten byl poprvé vyjádřen v případě *United States v. Carroll Towing Co.*²⁷ Skutkový stav byl ve zkratce následující – remorkér společnosti Carroll Towing způsobil v newyorském přístavu uvolnění a následné potopení lodi Anna C s nákladem patřícím Spojeným státům americkým. Žaloba ze strany státu se zakládala na faktu, že žalovaná společnost zanedbala dohled nad probíhajícími pracemi, když nezpozorovala uvolnění lodi a její hrozící potopení. Právní kritéria pro

²⁶ Jakkoliv můžeme vznést argument, že nikdo dobrovolně nebude podstupovat riziko vlastního zranění, nic to nemění na obecně vnímané zkušenosti, že všeobecné povinnosti o ochraně určitých osob vede k jejich méně opatrnému chování. Za podobný případ je možné považovat pravidlo tzv. absolutní odpovědnosti chodců na přechodech pro chodce.

²⁷ *United States v. Carroll Towing Co.* 159 F.2d 169 (2d. Cir. 1947)

posouzení zda došlo k zavinění z nedbalosti se stala základem pro obecně použitelné pravidlo, které má v základu ekonomickou úvahu ohledně rozsahu přijímaných preventivních opatření. Learned Hand považuje za podstatné posouzení tří faktorů – pravděpodobnost vzniku škody (P), rozsah škody (Š) a náklady na preventivní opatření (N). Pokud $N < P * Š$, nebyl naplněn standard opatrnosti a je zde důvod pro založení odpovědnosti za nedbalostní jednání. V opačném případě ($N > P * Š$) logicky bude standard péče dodržen. Žaloba byla v tomto konkrétním případě úspěšná, preventivní opatření v podobě osoby, která by dohlížela na děti v okolí provádění prací, bylo shledáno jako nákladově adekvátní vzhledem ke snížení pravděpodobnosti vzniku poměrně značné škody potopením celé lodi. Celé posuzování může probíhat také v marginální rovině, tedy zda dodatečně přijatá opatření dokázala eliminovat dostatečným způsobem pravděpodobnost nebo výši vzniklé škody. Význam celé této úvahy spočívá v poměrně jednoduchém a zároveň výstižném vyjádření vztahu mezi veličinami, které hrají roli při posuzování nedbalosti. Jde přitom o úvahu, která je v právu při rozhodování obdobných případů přitomna intuitivní, v tomto podání ovšem umožňuje preciznější analýzu a také argumentaci.

Zkusme si na tomto místě demonstrovat tento styl posuzování na jednom příkladu z českého právního prostředí²⁸. Skutkový stav byl následující – majitel psa se v létě nacházel na pláži plné lidí. Pes ležel vedle něj bez náhubku, ze skupiny dětí, která si hrála oproti se k psu náhle obléhla, ten instinktivně zareagoval a dívku pokousal v obličej. Matka dívky ležela o několik metrů dále a situaci nemohla zabránit. Odpovědnost za škodu způsobenou zvířetem byla podle dřívější právní úpravy založena na subjektivním principu. Matka nezletilé dívky majitele psa zažalovala o náhradu újmy způsobené na zdraví. Soudy prvního i druhého stupně její žalobu zamítly, Nejvyšší soud ovšem jejich rozhodnutí zrušil. Jakkoliv bylo nepochybné, že vznik škody byl spoluzaviněn, a to nejen samotnou dívkou ale také její matkou, která nevykonávala náležitý dohled, majitel psa nenaplnil svou preventivní povinnost náležitým způsobem. Podle Learned Handovy formule byl náhubek relativně levným preventivním opatřením. Pokud majitel přišel se svým psem na pláž plnou lidí, zvýšila se nezanedbatelným způsobem pravděpodobnost vzniku škody na majetku, nebo újmy na zdraví. Rozhodnutí Nejvyššího soudu je tedy možné považovat z tohoto úhlu za odvoditelné, navíc nám ukazuje, že často bude posouzení záviset na konkrétním kontextu. Pokud majitel přejde se svým psem na louku s malým pohybem lidí, pravděpodobnost vzniku

28 Rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 25 Cdo 3117/2006.

škody se snižuje a náhubek už nemusí být od vodnitelným preventivním opatřením.

Druhá rovina případu je v charakteru odpovědnosti za škodu způsobenou zvířetem. Změna v českém občanském právu přinesla také změnu v typu odpovědnosti – v souvislosti je objektivní²⁹. Jak bylo napsáno výše, stanovení objektivní odpovědnosti je ve prospěch poškozeného, který se na vzniku škody nepodílel, a to mimo jiné z důvodu snazšího prokázání samotného úniku. Jak vidíme i na tomto příkladu, posuzování zavinění celé úniku delším a logicky také nákladnějším. Na druhou stranu je možné jako problematické vnímat zazení relativně malé škody, tedy chovu zvířat, do rámce objektivní odpovědnosti. Za prvé budí z pohledu ekonomické analýzy práva pochybnost, zda je nutný impuls k navyšování potup případů uplatňovaných v soudním řízení. Za druhé zde chybí důvod k obecné redukci chování zvyšováním nákladů spojených s jeho provozováním (ten by bylo možné spatřovat u chovu nebezpečných zvířat, formulace v občanském zákoníku je ovšem obecná).

Jak shrnuje Friedman³⁰, cílem úpravy odpovědnosti za škodu není odstranit riziko vzniku škody zcela, za každou cenu. Pro úplnou eliminaci rizika je samozřejmě možné jednat podle bodu 1 rozdělení v úvodu celé části, tedy danou škodu prostě zakázat. Účelem regulace odpovědnosti je ovšem z ekonomického pohledu dosažení efektivní úrovně prevence rizika. Ideálem není svět, ve kterém by nevznikala žádná škoda – cena za to by byla příliš vysoká a do značné míry by to zabrzdilo jakýkoliv rozvoj společnosti³¹, včetně množství ekonomické škody. Za cíl je tedy možné označit takové uspořádání, kde všichni uplatní uří pouze taková preventivní opatření, která jsou odvoditelná z hlediska nákladů.

3.2 Příinná souvislost

Prvkem, který spojuje vzniklou škodu s určitým konkrétním jednáním je příinná souvislost, neboli kauzální nexus. V oblasti občanskoprávní odpovědnosti se uplatňuje tradiční teorie adekvátní příinné souvislosti. Podle ní je příinná souvislost dána, pokud ke škodě dochází jako k adekvátnímu důsledku škody na základě obvyklého chodu v cí. Takový závěr můžeme učinit, pokud byl vznik škody pro škodce předvídatelný. Předvídatelnost má tedy význam u obou typů odpovědnosti – u subjektivní se na jejím

29 Jde o § 2933 – 2935 občanského zákoníku.

30 Friedman, D. *Law's Order*, Princeton University Press, 2000, s. 197.

31 Příkladem redukce odpovědnosti z důvodu zájmu společnosti na rozvoji určité oblasti může být odpovědnost poskytovatelů služeb informační společnosti - viz část o specifických případech odpovědnosti za škodu.

základ posuzuje vznik možného následku podle obecného bhu v cí, posléze v rámci zjištění zavinění mohou hrát roli konkrétní vlastnosti šk dce (dá se hovořit o doplnění subjektivního kritéria předvídatelnosti). U objektivní odpovědnosti je předvídatelnost kritériem jediným, lze tedy dojít k závěru, že standard odpovědnosti je nastavený výše³².

Příinná souvislost je, jak plyne z výše uvedeného, spojena s předvídatelností možného následku. Jaká má být ale v tomto ohledu souvislost s ekonomickým přístupem k právu? V podstatě jde o stanovení určité hranice, za kterou je souvislost s vznikem škody příliš potenciální (jde o tzv. efekt mávnutí motýlího kídla) a případná odpovědnost za škodu v takových případech vede k excesivním nákladům. Samotné omezení odpovědnosti za škodu konceptem předvídatelnosti má být považováno za omezení ekonomické analýzy práva v této oblasti - tato do jisté míry arbitrárně stanovená hranice³³ totiž limituje snahu poskytnout incentivy k eliminaci rizika vzniku škody. Takový přístup je z ekonomického pohledu bezpochyby obhajitelný z důvodu eliminace nadbytečných preventivních opatření. Příliš vzdálené důsledky zkrátka k žádnému jednání nepodněcují. Zároveň je zde vliv na množství vedených soudních sporů. Na tomto místě si uveďme případ *Berry v. Sugar Notch Borough*³⁴. Skutkový stav byl jednoduchý – řidič autobusu překročil povolenou rychlost a dostal se ve špatný směr na špatné místo, takže na něj spadla větev stromu. Jeden ze zraněných cestujících žaloval dopravce s odvoláním, že pokud by autobus jel v mezích rychlostního limitu, k nehodě by nedošlo. Žaloba zde úspěšná nebyla. Z pohledu ekonomické analýzy práva je zvolená argumentace následující – rychlost, kterou řidič zvolil nezvyšovala žádným způsobem ex ante pravděpodobnost vzniku škody, jakkoliv šlo z ex post pohledu o jeho příčinu a došlo také k porušení práva. Z pohledu incentív je v takových situacích optimální, pokud právo žádnou reakci nepřináší (tedy situace pod bodem 2 v úvodu).

V druhé situaci spojené s příinnou souvislostí víme, že určité jednání šk dce podle obvyklého chodu v cí zvýšilo pravděpodobnost vzniku škody u poškozeného. Otázkou je, do jaké míry toto zvýšení pravděpodobnosti zohlednit při rozhodování o náhradě. Příkladem má být používání nebezpečné látky, která je součástí mnoha výrobků v určitém segmentu

32 Podrobněji o této problematice pojednává článek Martina Sztefka dostupný na

<https://www.obczan.cz/clanky/predvidatelnost-skody-v-novem-obcanskem-zakoniku>

33 Viz například rozhodnutí *Palsgraf v. Long Island Railroad Co.*, 248 NY. 339, 352, 162 N. E. 99, 103 (1928), což je jedno z často citovaných rozhodnutí týkajících se pojmu předvídatelnosti (foreseeability). V disentujícím názoru je bezprostřednost příčiny označena za stanovení určitého bodu, který je důsledkem uplatnění kritérií veřejného pořádku a obecného vnímání spravedlnosti. Nejde o logickou úvahu, ale o praktický přístup.

34 *Berry v. Sugar Notch Borough* 191 Pa. 345, 43 A. 240 (1899)

trhu (např. v rámci farmaceutického průmyslu) a vede k prokazatelnému zvýšení výskytu onemocnění u jeho uživatelů. Nelze tedy se stoprocentní pravděpodobností identifikovat škůdce. První možnou reakcí je rozhodnutí o odpovědnosti tehdy, pokud pravděpodobnost poškození zdraví v důsledku jednání škůdce překročí 50 %. To vede k nežádoucímu důsledku, kdy společnosti s podílem na trhu menším než 50 % neponesou odpovědnost a nebudou tedy motivovány k dostatečně obezpečnému chování a naopak společnosti mající na trhu podíl přes 50 % budou odpovídat za každý případ poškození zdraví. Logickým řešením je rozdělení odpovědnosti podle jednotlivých podílů na trhu, jakkoliv tento typ spor naráží na procesní problémy (nutnost institutu tzv. hromadných žalob) a s tím zprostředkovaně také na relativně vysoké náklady řízení.

3.3 Rozsah náhrady škody

V následující pasáži bych se vnoval na kterém aspektu rozhodování o výši náhrady škody, která bude poškozenému poskytnána. Samotná náhrada škody má tři základní funkce. Za základní je považována funkce reparační – poškozený má obdržet plnou náhradu škody, a to buď ve formě navrácení do původního stavu (*restitutio in integrum*), nebo ve formě peněžní (relutární). Cíl je tedy definován i ve vztahu vůči poškozenému – obnovit jeho postavení před vznikem škody. Jak již bylo popsáno v této práci dříve, ekonomická analýza práva se snaží při aplikaci předpísovat předvídaní možných dopadů rozhodnutí na budoucí rozhodování aktérů. Proto je možné za problematické aspekty ryze reparačního postupu k náhradě škody označit reálné okolnosti při posuzování jednotlivých případů. Kromě faktu, že u značné části škod nebude jejich původce odhalen, svou roli hraje také riziko absence důkazů pro úspěšné řízení před soudem, nejistota ohledně přisouzené částky nebo délka a nákladnost celého procesu od jeho zahájení až po konečné vymožení náhrady³⁵. Pokud je pravděpodobnost odhalení škůdce a jeho přivedení k náhradě škody nízká, neposkytuje klasické reparační pojetí náhrady škody dostatečné podněty k vyvarování se určitě škodlivé činnosti³⁶.

Dostáváme se tedy k institutu, kdy je škůdce povinen nahradit v tšší částku, než kterou představuje jím způsobená škoda, tedy k sankční náhradě škody (*punitive damages* v USA,

35 O procesních aspektech bude pojednáno v části tvrté.

36 Friedman, D. *Law's Order*, Princeton University Press, 2000, s. 206.

respektive exemplary damages ve Velké Británii³⁷). Jakkoliv ze samotného názvu vyplývá zdraznění represivní funkce náhrady, skutečný význam má spíše funkce preventivní, kdy je cílem přisouzení na potenciální škodce vedoucí k eliminaci jistého chování.

Kromě eliminace výše zmíněné pravděpodobnosti, že škodce nebude postižen, je dalším z ekonomických argumentů důvod, kdy dospějeme k názoru, že u určitého jednání nemůžeme přehnat incentivy k dostatečně opatrnému chování. Můžeme jít o případy, které bychom zařadili do kategorie hrubé nedbalosti, tedy jednání, které vykazuje vysoký stupeň nebezpečí a značnou míru lhostejnosti vůči následku. Obdobně můžeme dospět ke stejnému závěru u úmyslných případů způsobení škody. Sankční náhrada škody plní funkci dalšího zvýšení potenciálních nákladů souvisejících s určitou činností a v tomto smyslu je v USA typicky aplikována v případech odpovědnosti za škodu způsobenou vadným výrobkem³⁸. V americkém právním systému stojí za povšimnutí také fakt, že drtivá většina žalob na náhradu škody končí mimosoudní dohodou³⁹, kdy je jedním z důvodů právní obava z kombinace možného uplatnění sankční náhrady škody a porotního systému využívaného také v těchto věcech. V této souvislosti je ovšem možné zmínit také úpravu, která byla zavedena do občanského zákoníku pod § 2969 odst. 2. Jde o možnost přisoudit poškozenému tzv. cenu zvláštní obliby (pretium affectionis), pokud byla škoda způsobena svévolně nebo ze škodolibosti. Tento institut tedy umožňuje navýšení náhrady škody nad pouhou cenu poškozené věci a v jistém smyslu tak je plněna funkce sankční náhrady škody⁴⁰.

To, že v jistých závažných situacích je nutné přistoupit k navýšení náhrady jako k prostředku odstrašení (navýšením nákladů z ekonomického pohledu), se odrazilo také v poměrně známém nálezu Ústavního soudu sp.zn. I. ÚS 1586/09. Šlo o odškodnění spisovatelů Michalu Vieweghovi, který se soudně bránil proti článkům otištěným bulvárním deníkem. U obecných soudů se domohl odškodnění ve výši 200.000 Kč, přičemž v žalobním návrhu požadoval 5 milionů Kč. Ústavní soud svým nálezem napadená rozhodnutí zrušil. Odvodnění nálezu, jehož autorkou byla Eliška Wagnerová, do značné míry vychází z argumentů, které byly popsány výše. „... lze dojít k závěru, že v případě zlého úmyslu

37 Podrobnější komparaci používání tohoto institutu v různých právních řádech lze nalézt ve studii Parlamentního institutu PS ČR: www.psp.cz/sqw/text/orig2.sqw?idd=91755

38 Například rozhodnutí ve věci Grimshaw v. Ford Motor Company, 119 Cal. App. 3d 757 (1981), kde soud dovodil, že sankční náhrada škody je podle něj nejefektivnějším prostředkem nápravy v případech vadných výrobků uváděných na trh.

39 V průměru jde až o 96 % případů – viz:

http://www.legalreforminthenews.com/speakers/punitives/punitives_1.html

40 Převodní verze návrhu občanského zákoníku počítala ve svém § 2644 také s možností přiměřeně zvýšit náhradu škody způsobené například lstí, pohrůžkou, diskriminací nebo z jiného obdobně závažného důvodu.

(zámr) na stran p vodce neoprávn ného zásahu by m l soud sv j odsudek nad tímto společensky i právn zvláš odsouzeníhodným chováním vyjád it práv citelným ur ením výše pen žního zadostiu in ní⁴¹.“ Nález dosp l k záv ru, že se jedná o aplikaci institutu tzv. zvýšené náhrady škody (aggravated damages), nikoliv punitive damages⁴², vzhledem k tomu, že se jednalo o p ípad satisfakce nemajetkové újmy. Zdrzn ní preventivn -sank ní role v p ípadech, kdy ur itý subjekt zcela zám rn využívá ší ení lživých informací ve sv j ekonomický prosp ch je ovšem možné ozna it za bezpochyby vhodný impuls k redukcí podobného chování do budoucna.

Jako argument proti použití této koncepce v soukromém právu je možné uvést pesah do oblasti práva trestního. Proti tomu lze ovšem namítnout, že ne všechny p ípady vzniku škody lze trestn právn kvalifikovat a postihnout⁴³. Navíc, mají-li být prost edky trestního práva používány až jako poslední možnost (toto bývá vyjád eno jako pojetí ultima ratio), lze dovodit, že vyvstane pot eba po v tším zapojení soukromoprávních prost edk ochrany⁴⁴. Argumentem m že být krom toho snaha odleh it systému trestního práva a kone n se nabízí také otázka, zda není sank ní náhrada škody ú inn jší hrozbou než uplat ování trestn právních prost edk . Jak už bylo nazna eno, dalším z argument ů proti tomuto institutu m že být také obava z uplat ování zjevn excesivní výše nárok ⁴⁵. T mito procesními poznámkami se už ale dostáváme k následující pasáži.

3.4 Proces vymáhání náhrady škody

Podívejme se nyní na úvahy ekonomické analýzy práva sm ůjící k procesu vymáhání náhrady škody. Jaký vliv bude mít zvolený režim odpovědnosti na po et ízení p ed soudem?

41 Bod 37 nálezu.

42 Otázka rozdílu mezi t mito dv ma instituty není zcela vyjasn na ani v rámci common law.

43 Výše zmín ná kauza spisovatele Viewegha by byla trestn právn ešitelná obtížn ešitelná mimo jiné z dvodu, že se právnícká osoba (tedy nakladatelství) nem že podle § 7 zákona . 418/2011 Sb., o trestní odpovědnosti právníckých osob dopustit trestného inu pomluvy.

44 Viz láněk Zde ka Kühna dostupný na: <http://jinepravo.blogspot.cz/2007/10/m-mt-nhrada-kody-v-soukromm-prvu-sankn.html>

45 Tyto obavy mají sv j p vod v uplat ování mnohamilionových sank ních náhrad škod v americkém právním systému. Je ovšem nutné poznamenat, že i zde je ur itá tendence k eliminaci nejk lklav jších p ípad – viz nap . rozhodnutí ve v ci BMW v. Gore, 517 U.S. 559 (1996), kde Nejvyšší soud USA ozna il náhradu ve výši 4 milion USD za zjevn nep ím enou vzhledem k okolnostem p ípadu. Na to navázala judikatura p ípadem State Farm Mutual Automobile Insurance Co v. Campbell, 538 U.S. 408 (2003), podle které je hranicí pro sank ní náhradu škody na základ práva na spravedlivý proces obvykle desetinásobek b žné náhrady škody.

Pokud bude odpovědnost objektivní, bude škoda odpovědní i v případě, že provedl veškerá preventivní opatření odvoditelná z hlediska nákladů. V takových případech by tedy mohlo docházet k většímu uplatnění nároku u soudu. Na druhou stranu by řízení měla být jednodušší – není totiž nutné prokazovat škodcovu vinu. Konečný důsledek na závažnost soudního systému je tedy v literatuře⁴⁶ považován za nejasný (jakkoliv by si tento závěr možná zasloužil empirické zkoumání).

Jinou rovinnou zkoumání těchto vztahů může být závislost mezi administrativními náklady spojenými s vymáháním náhrady škody a množstvím podaných žalob⁴⁷. Mezi tyto náklady můžeme aditivně soudní poplatky, náklady na právní zastoupení ale také náklady ušlých příležitostí spojené s délkou celého řízení.

Uveďme si jako příklad situací, kdy poškození mají náklady na vymáhání ve výši 100 a způsobená škoda činí 50. V takovém případě nebudou mít poškození důvod žaloby na náhradu škody podávat, a to i tehdy, kdy by bylo možné z hlediska škodcovy uinit levnější preventivní opatření zabráňující vzniku takové škody. Řešením může být snižování nákladů spojených s uplatněním menších nároků nebo třeba rozšíření bezplatné právní pomoci. Samozřejmě si lze představit také použití legislativní cesty, kdy bude určitý minimální rozsah prevence stanoven jako povinnost právním předpisem. Problémem bude ale právě stanovení takového rozsahu, který by splňoval svůj účel z hlediska ekonomické efektivity⁴⁸. Na druhou stranu představený model počítá se soudním řešením jako s jediným motivem, který dokáže přinášet dostatečné incentivy pro jednání škodce. Jistě si umíme představit případy, kdy bude docházet k odškodování menších nároků a uplatnění dodatečných preventivních opatření také mimosoudně, a to i tehdy, kdy by se ekonomicky nevyplácelo klasické vymáhání nároku. Tou hlavní motivací zde bude hlavně reputace škodce, případně jeho snaha eliminovat případný vznik závažnější škody, kterou už by byl poškozený ochoten uplatnit i soudně. Implicitní netečnost vůči malým škodám zkrátka nebude vždy preferovaným způsobem chování.

Množství nároků může přitom záviset jak na rychlosti a nákladnosti řízení, tak na výši potenciální náhrady. Toto lze demonstrovat na příkladu náhrady újmy způsobené na zdraví po přejetí obanského zákoníku č. 89/2012 Sb. Metodika, kterou jako vodítko pro aplikaci

46 Friedman, D. *Law's Order*, Princeton University Press, 2000, s. 199.

47 Shavell, S. *Foundations of Economic Analysis of Law*, Harvard University Press, 2004, s. 280 a násl.

48 Viz Calabresiho rozdělení uvedené v úvodu celé části.

p íslušného § 2958 ob anského zákoníku p íjal Nejvyšší soud⁴⁹, deklaruje navýšení jednotlivých náhrad oproti p edchozímu ur ení vyhláškou. Je tedy možné domnívat se, že pokud bude „v sázce“ v tší potenciální náhrada, budou ochotni jít do soudního sporu i ti, u kterých by podle d ív jší úpravy byly p ekázkou práv náklady na jeho vedení. Celá v c ale samoz ejm závisí na konkrétní aplikaci nové úpravy a empiricky bude možné záv ry vyhodnotit až po ur ité době .

Na druhé stran je zmi ována situace⁵⁰, kdy je uplat ováno p íliš velké množství nárok ťehdy, kdy šk dce nem že dostate ným zp sobem uplatnit preventivní opat ení a odpov dnost je objektivní. Žaloby tak nepovedou k eliminaci rizika vzniku škody, naopak zde vzniknou administrativní náklady. Ty ovšem nejsou natolik vysoké aby bránily v uplat ování nároku poškozeným. K tomu lze snad dodat, že v takových situacích bude šk dce muset zahrnout tyto o ekávané náklady do ceny svého produktu nebo poskytované služby, hovo íme-li o jeho podnikatelských aktivitách. Podobný efekt m že mít také již zmín ná ochota soud p íznávat v podobných p ípadech vysoké náhrady, p ípadn p íliš úzké vymezení libera ních d vod nebo jejich absence u objektivní odpov dnosti. Potíž s p ípadnou eliminací po tu návrh prost ednictvím navýšení souvisejících náklad ů na vedení ízení spo ívá v kolizi s principy spravedlivého procesu a s obtížným obecným vymezením.

3.5 Specifické p ípady odpov dnosti za škodu

Již v p edchozím textu byly zmín ny n které p ípady, které jsou právním ádem pod ízeny odlišnému režimu než subjektivní odpov dnosti za škodu zp sobenou porušením zákonné povinnosti (§ 2910 ob anského zákoníku). Jde jednak o p ípady uvedené p ímo v pasáži ob anského zákoníku v § 2920 – 2950 ob anského zákoníku (již zmín ná škoda zp sobená provozem zvláš ůnebezpe ným nebo také škoda zp sobená v cí), ale také o úpravu obsaženou v odlišných p edpisech. Jedním z nich je nap íklad zákon o n kterých poskytovatelích služeb informa ní spole nosti⁵¹, který za spln ní daných podmínek omezuje odpov dnost subjekt ů pohybujících se v internetovém prost edí. Jde o tzv. doktrínu safe harbour, která má umožnit rozvíjení svobodného prost edí internetu. Tato úprava je z ekonomického hlediska velmi specifická, kdy je ú elem zmírn ní režimu odpov dnosti (tedy

49 Dostupné online z: http://www.nsoud.cz/JudikaturaNS_new/ns_web.nsf/Metodika

50 Shavell, S. Foundations of Economic Analysis of Law, Harvard University Press, 2004, s. 287.

51 Zákon . 480/2004 Sb.

snížením potenciálních nákladů na náhradu škody) umožní rozvoje určitého sektoru. Jde o určitý protiklad vůči ostatním případům, kdy je specifický režim odpovědnosti založen na jejím zpevnění. Rád bych se zaměřil na ekonomické aspekty jiné úpravy, a to zákona o odpovědnosti za škodu způsobenou při výkonu veřejné moci rozhodnutím nebo nesprávným úředním postupem⁵². Nejprve stručně k charakteristickým prvkům této úpravy – zákon se zabývá odpovědností státu a územních samosprávných celků při výkonu samostatné působnosti pouze v případech nezákonného rozhodnutí nebo nesprávného úředního postupu, tato odpovědnost je absolutní (bez liberálních důvodů).

Z pohledu ekonomické analýzy práva je nejzajímavější otázkou tzv. regresní náhrady, kdy stát vymáhá částku vynaloženou na náhradu škody způsobené zejména na úředních osobách, které svým jednáním škodu způsobily (§ 16 odst. 1 zákona). Tato odpovědnost je omezena jednak svým subjektivním charakterem (§ 18 odst. 1), tak možností soudu přiměřeně náhradu snížit z důvodů okolností vzniku škody a osobních a majetkových poměrů příslušné osoby (§ 18 odst. 5 zákona). Další limitace se týká soudců a státních zástupců, po kterých lze tuto náhradu požadovat jen, pokud byli shledáni vinnými pochybením v kárném nebo trestním řízení.

Celkový objem vymáhaných regresních náhrad je dlouhodobě na zanedbatelné úrovni. Stát je v tomto ohledu velmi specifickým poškozeným, který zjevně nereaguje na poměr mezi náklady na vymáhání náhrady škody a pravděpodobností úspěchu. Podle statistik se regresní náhrada uplatňuje cca ve 4-6 % případů⁵³. Jeden z důvodů tohoto stavu se skrývá v detailu – stát se totiž podle zákona regresní náhrady domáhat může, jedná se tak o fakultativní variantu. Právě tento fakt byl podnětem k podání několika návrhů na zavedení povinnosti státu domáhat se regresní náhrady obligatorně. Tím posledním je aktuálně sněmovní tisk č. 335⁵⁴ z října roku 2014. Úvaha, kterou je tento návrh veden vyplývá z ekonomické analýzy práva – jde o změnu incentive, jejímž důsledkem má být větší odpovědnost ze strany příslušných osob. I když by tyto podněty mohly být uplatňovány i v soukromosti, návrh se snaží donutit stát jako poškozeného k jejich mnohem většímu používání. Jak je uvedeno v důvodové zprávě: „Mezi [...] negativní důsledky spadá nejen z eticky nižší finanční kompenzace škod způsobených státu, ale rovněž i podlamování zásady předcházení škodám, kterou jsou

52 Zákon č. 82/1998 Sb.

53 Vycházím ze stenozápisu z 2. schůze přípravného výboru dne 14. května 2014:

<http://www.psp.cz/eknih/2013ps/stenprot/008schuz/s008207.htm> Nutno podotknout, že tento návrh neprošel tímto schůzím v Poslanecké sněmovně v červnu 2014.

54 Dostupný online z: <http://www.psp.cz/sqw/historie.sqw?o=7&T=335>

povinný dodržovat i ty osoby, jimž je svěřena kompetence vykonávat veřejnou moc. V domění, že stát a územní samosprávné celky musí povinně vymáhat regresní úhrady tak přinese efekt nejen finanční do veřejných rozpočtů, ale i pozitivní dopad výchovný a preventivní ve vztahu k osobám, které vykonávají veřejnou moc [pozn.: podtržení doplněno].“ Vidíme zde tedy opět ex ante přístup k právu, tentokrát v legislativním podání. V pasáži uvedené výše byl ovšem zdůrazněn také další z aspektů problému při vymáhání náhrad škody, kterým jsou náklady na vedení řízení. Zmiňovaný návrh počítá s ustanovením, které umožní výjimky z důvodů zvláštního zetele hodných z obecně stanovené povinnosti vymáhání – demonstrativní výčet obsahuje například rozdílný právní výklad otázky. Pod takto formulovanou výjimku bychom ale jistě podadili také situace, kdy lze jednoznačně odvodnit, že náklady spojené s vedením řízení převyšují pravděpodobnost úspěchu ve sporu. Typickou situací může být nedostatečný důkazní stav, který by vedl ke zbytečnému vedení sporu. Jde tedy o specifické rozhodování na základě cost-benefit analýzy.

4. Závěr

Nikde jinde není zhoubný vliv rozdělení na specializace z etelnější, než ve dvou nejstarších z těchto disciplín, v ekonomii a v právu. (Friedrich August von Hayek)

V čem tedy spoívají nejvýznamnější přínosy ekonomické analýzy práva obecně?

- 1) Tento přístup poskytuje právníkům jistou dodatečnou a poměrně přesvědčivou argumentační základnu jak pro pozici legislativce, soudce, tak i advokáta.
- 2) Odlišný způsob přístupu k právu vede jednak k většímu důrazu na budoucí uplatování právních pravidel a zároveň nutí k hlubšímu zamyšlení nad skutečným smyslem a dopadem právních norem. Jedním z důsledků tedy může být větší preference teleologického výkladu práva (podle účelu normy) a eliminace příliš formalistického způsobu uvažování o právu.
- 3) Význam lze spatřit také v rozkrývání myšlenkových pochodů, které jsou mnohdy intuitivní, jak jsme mohli vidět v části týkající se tzv. Learned Handovy formule popisující kritéria pro nedbalostní jednání. Přínos je možné najít v možnosti podrobnější analýzy konkrétních případů pomocí podobných systematických postupů nebo naopak v případech, kdy nacházíme dobré argumenty pro na první pohled kontraintuitivní řešení.

Z opa něho úhlu pohledu m že mít právo význam pro ekonomický styl uvažování díky pot eb nacházet konkrétní praktické ešení pro problémy, které spole nost aktuáln eší. V tomto pojetí m že být propojení práva a ekonomie ur itým zdrojem inspirace pro rozhodovací innost soud v jednotlivých p ípadech.

Na druhou stranu nepovažuji za vhodné stanovení normativního cíle v podob efektivity, respektive maximalizace bohatství jako jediného cíle, kterému by m lo být pod ízeno právo jako celek. Jakkoliv jde o cíl, který je velmi významný, nemusí být rozhodn jediným relevantním. Typickým odlišným cílem m že být nap íklad zajišt ní sociálního smíru ve spole nosti.

Co se tý e zhodnocení aplikace na problematiku náhrady škody, ekonomická analýza práva zejména p ináší nový pohled na otázku volby typu odpov dnosti, zabývá se také konceptem p edvídatelnosti vzniku škody a klade d raz na propojení normativního vymezení úpravy odpov dnosti s možnostmi procesního postupu. V oblasti rozsahu náhrady škody v zásad p ípouští možnost využití institutu tzv. sank ní náhrady škody, což m že posloužit jako argument v p ípadné diskuzi o jeho uplatn ní v eském právním prost edí. Ekonomické analýze lze podrobit také p ípady, kdy bylo zvoleno zvláštní legislativní ešení odpov dnosti za škodu. Jistou výtkou v í aplikaci p edstavené v této práci m že být ur itá izolovanost od ostatních oblastí práva, které mají na chování aktér v této oblasti významný vliv, jde hlavn o normy práva správního a trestního. K tomu je možné poznamenat, že izolovaný pohled na ob anskoprávní ešení p ípad vzniku škody je od vodnitelný vystižením jeho základní charakteristiky - volnou dispozicí poškozeného s p edm tem sporu. Forma regulace použitá v právních p edpisech a zp sob rozhodování p íslušných orgán zde vytvá í specifické podn ty, které jsou vhodné pro zkoumání za použití ekonomické metodologie.

Zdroje

- BAUMANN, W. Ekonomická analýza práva, výzva pro notáře Ad Notam, 3/2008, s. 77-90.
- CALABRESI, G. The Cost of Accidents: A Legal and Economic Analysis, New Haven, London: Yale University Press, 1970.
- EMONS, W. An Introduction to the Legal and Economic Theories of Torts, Swiss Journal of Economics and Statistics, 1993, s. 625-642. Dostupné online z: <http://www.sjes.ch/papers/1993-IV-3.pdf>
- FRIEDMAN, D. Law's Order, Princeton: Princeton University Press, 2000. Dostupné online z: http://www.daviddfriedman.com/laws_order/index.shtml
- POSNER, R. Economic Analysis of Law, New York: Aspen Publishers, 2011.
- RICHTER, T. Insolvenční právo, Praha: ASPI-Wolters Kluwer, 2008.
- SHAVELL, S. Foundations of Economic Analysis of Law, Cambridge: Harvard University Press, 2004.
- SOBEK, T. Právní myšlení, Plzeň: Aleš Benčík, 2012.
- URBAN, J. Teorie národního hospodářství. 4. vydání. Praha: Wolters Kluwer, 2015.

Judikatura

USA

- United States v. Carroll Towing Co. 159 F.2d 169 (2d. Cir. 1947)
- Palsgraf v. Long Island Railroad Co., 248 N.Y. 339, 352, 162 N. E. 99, 103 (1928)
- Berry v. Sugar Notch Borough 191 Pa. 345, 43 A. 240 (1899)
- Grimshaw v. Ford Motor Company, 119 Cal. App. 3d 757 (1981)
- BMW v. Gore, 517 U.S. 559 (1996)
- State Farm Mutual Automobile Insurance Co v. Campbell, 538 U.S. 408 (2003)

R

- Rozhodnutí Nejvyššího soudu R sp.zn. 25 Cdo 3117/2006
- Nález Ústavního soudu R sp. zn. I. ÚS 1586/09

